

LOTIN TILI TARIXI VA UNI TIBBIYOTDAGI O'RNI

To'ychiyeva Odinoxon Sobirovna

FJSTI, Lotin tili pedagogika va psixologiya kafedrası datsenti

Ahmadjonova Ra'noxon Qahramonjon qizi

FJSTI, Tibbiy profilaktika ishi yo'nalishi 1-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14251743>

Annotatsiya. Lotin tili tarixi, ilmiy terminologiya sohasida lotin tili, lotin tili davrlari, tibbiyotda lotin tili, lotin tili terminlari, lotin tilining fonetik jihatları, tibbiyot hodimlari uchun lotin tili, Yevropa hayotidagi lotin tili, diagnostika va kasallik nomlari, jarrohlik va farmatsevtika, biologiya va botanika, huquq va ilmiy hujjatlar, tarixiy va madaniy ahamiyat, tibbiy kommunikatsiya va an'anaviy til.

Kalit so'zlar: Lotin tili, Lingua Latina, Hind-yevropa, Italyan, Apennin yarim oroli, Latsiya viloyati, Rim imperiyasi, gistologiya, onkologiya, radiologiya, immunologiya, fonologik, fonetik, leksik, oltin, kumush, siyosiy, ilmiy, terminologiya.

HISTORY OF THE LATIN LANGUAGE AND ITS PLACE IN MEDICINE

Abstract. Latin history, Latin in scientific terminology, Latin periods, Latin in medicine, Latin terms, phonetic aspects of Latin, Latin for medical professionals, Latin in European life, diagnostics and disease names, surgery and pharmaceuticals, biology and botany, legal and scientific documents, historical and cultural significance, medical communication and traditional language.

Keywords: Latin language, Lingua Latina, Indo-European, Italian, Apennine Peninsula, Latium region, Roman Empire, histology, oncology, radiology, immunology, phonological, phonetic, lexical, gold, silver, political, scientific, terminology.

ИСТОРИЯ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА И ЕГО МЕСТО В МЕДИЦИНЕ

Аннотация. История латинского языка, латынь в научной терминологии, латинские периоды, латынь в медицине, латинские термины, фонетические аспекты латыни, латынь для медицинских работников, латынь в европейской жизни, диагностика и названия болезней, хирургия и фармацевтика, биология и ботаника, юриспруденция и научные документы, историческое и культурное значение, медицинская коммуникация и традиционный язык.

Ключевые слова: латинский язык, Lingua Latina, индоевропейский, итальянский, Апеннинский полуостров, регион Лацио, Римская империя, гистология, онкология, радиология, иммунология, фонологическая, фонетическая, лексическая, золотая, серебряная, политическая, научная, терминология.

Insoniyat ilm fan rivojlanar ekan mamlakatimizda chet tillari va ularga bo'lgan etibor ortib bormoqda. Biz so'zlashuvimizda o'zbek, ingliz, rus va boshqa tillardan foydalanar ekanmiz, tibbiyotda lotin tilidan foydalanamiz. Bu til so'zlashuvda qo'llanilmaydigan o'lik til bo'lsada, tibbiyotda o'z o'rnini va chuqur tarixga ega. Tibbiyotdagi atamalar, terminlar hamda kasalliklar nomi lotin tili bilan chambarchas bog'liqdir.

Lotin tili ya'ni (lingua Latina) hind-yevropa oilasining italiy tillari guruhiga mansub. Lotin tilida birinchi bo'lib Latsiya viloyatida yashovchi lotin qabilasi (Latini), hamda qadimgi Rim ahli

va milodiy I asrlarning boshlarida Rim qo'l ostiga o'tgan Apennin yarim orolida yashovchi italiy qabilalari so'zlashganlar. Milloddan avvalgi III asr o'rtalaridan boshlab lotin tili Rim legion bilan birga yanada qadimiyoq madaniyatga ega davlatlar Yunoniston, Karfagen, Misr, Suriya kabilar va Yevropaning u davrdagi madaniyati kam yerlarga ham kirib borgan. Lotin tili qadimiy Hind-Yevropa tillariga hos uni Xett tili, Hind-Eron, Kelt tillari bilan yaqinlashtiruvchi hususiyatlarni saqlab qolgan. Asosiy fonetik jihatlari unda unlilar cho'ziqligining fonologik farqlanishga egaligi,urg'u so'zning oxirgi bo'g'iniga tushmasligi,undoshlarning kuchsizlanib borishi kabildan iborat.

Qadimiy davr Lotin tili tarixi bir biridan u yoki bu darajada farqlanuvchi 5ta davrga ajratiladi:

- 1.Eng qadimgi lotin tili davri;
- 2.Klassik davrlargacha bo'lgan lotin tili davri;
- 3.Klassik OLTIN lotin tili davri;
- 4.Klassik davrdan keyingi KUMUSH lotin tili davri;
- 5.So'ngi bosqichdagi lotin tili davri.

V asrda Rim imperiyasi qulaganidan keyin xalq-so'zlashuv tilining mintaqaviy farqlanishi tezlashib, bu narsa IX asrga kelib alohida mustaqil roman tillarining (italyan, fransuz, portugal, ispan, rumin, moldavan va b.) paydo bo'lishiga olib keldi. Yozma lotin tilining birligi saqlab qolindi, u leksik jihatdan rivojlanishda davom etdi, klassik lotin tilining asosiy lug'at tarkibi va grammatik qurilishi barqarorlashdi. Adabiy lotin tili tarqalgan barcha hududlarda u ma'muriy boshqaruv, savdo -tijorat, maktab tili edi; o'rta asrlarda butun G'arbiy Yevropa umumiy yozuv tili bo'lib qo'llandi; XVII-XIX asrlargacha diplomatiya, ilm-fan va falsafa tili, XX asrda esa katalogik cherkov tili, Vatikanning (italyan tili bilan birga) rasmiy tili bo'lib qoldi. Lotin tili Yevropa madaniyati rivojida ulkan rol o'ynaydi. Yevropa tillaridagi siyosiy, ilmiy va texnik terminologik leksik jihatdan boyishi va ko'payib borishi lotin tili rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Lotin tiliga yunon tili bilan birgalikda, ilmiy terminologiya hanuz baynalmilal terminlarni yaratishda asosiy manba bo'lib xizmat qilmoqda. Va shu bilan birga Xarqaro tibbiyot tili deb tan olingan. Biz tibbiyotda o'z sohamizning mutaxasisi bo'lib yetishishimiz uchun lotin tilini yaxshi o'zlashtirishimiz kerak. Har bir tibbiyot hodimi bilishi kerak bo'lgan dorilar, kasalliklar, inson organlari va suyaklar nomlari lotin tili bilan bog'liq. Lekin hozirda mutaxassislarning fikriga ko'ra, zamonaviy tibbiyotning terminologik fondi 500 000 tibbiy atamalardan oshadi. Agar bundan yuz yil avval bilimdon shifokor zamonaviy texnologiyani yaxshi bilgan bo'lsa, hozirgi kunda bir necha yuz ming tibbiy atamalarni to'liq o'zlashtirishning deyarli imkoni yo'q. Hatto ularni. Hozirgi vaqtda lotin tili faqat Qadimgi Rim faylasuf, olimlari, notiqdari, shoirlari xotirasi emas balki zamonaviy dunyoning ajralmas muhim qismidir. Lotin tili asoslarini o'zlashtirmasdan turib tibbiyot ilmini o'zlashtirib bo'lmaydi. Farmasevtika terminologiyasi bular Ichida yetakchi bo'rinda turadi. Lotin tilining tibbiyotdagi ahamiyati juda katta, chunki u tibbiy terminologiyaning asosiy manbalaridan biri bo'lib, tibbiyot ilm-fanining rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu tilning tibbiyotdagi ahamiyatini quyidagi nuqtalar orqali ko'rib chiqish mumkin:

Tibbiy terminologiyada asosiy o'rin tutishi:

Lotin tili tibbiyotda terminlar yaratishda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Tibbiy atamalar, organlar, tizimlar, kasalliklar, davolash usullari, farmatsevtik preparatlar va boshqa ko'plab

tushunchalar Lotin tilida shakllanadi. Misollar: Anatomik atamalar: Ko'plab anatomik atamalar Lotin tilidan olingan. Masalan, "musculus" (mushak), "corpus" (tana), "vena" (tomir).

Kasallik nomlari: Kasalliklarning ilmiy nomlari ham asosan Lotin tilida beriladi. Misol uchun, pneumonia (o'pka yallig'lanishi), gastroenteritis (oshqozon va ichaklarning yallig'lanishi) va tuberkulyoz (o'pkada mikroblar tomonidan yuzaga keladigan kasallik).

Dori-darmon nomlari va farmatsevtika

Lotin tili tibbiyotda faqat kasalliklar yoki organlar nomlarida emas, balki dori-darmonlar va farmatsevtik preparatlarning nomlarida ham qo'llaniladi. Ko'plab dori nomlari va ularning formulalarini yozishda Lotin tili ishlatiladi:

Farmatsevtik retseptlar: Lotin tili farmatsevtik retseptlarda qo'llanadi. Misol uchun, "Rp." (Recepta) - "retsept" deb tarjima qilinadi, "q.s." (quantum satis) - "zarur miqdor" degan ma'noni anglatadi.

Dori nomlari: Ko'plab dori preparatlari va ularning tarkibi, masalan, Aspirin yoki Penicillin kabi nomlar Lotin tiliga asoslanadi.

Tibbiy kommunikatsiya va an'anaviy ilmiy til

Lotin tili ilmiy va tibbiy jamoatchilikning universal tiliga aylangan. Xalqaro miqyosda tibbiyot sohasidagi mutaxassislar o'rtasidagi muloqotda Lotin tilidagi atamalar va terminlar bir xil ma'noga ega bo'lib, bu ilmiy aniq va tushunarli muloqotni ta'minlaydi.

Dunyo miqyosida foydalanish: Tibbiyotning har bir sohasida ishlatiladigan umumiy atamalar va iboralar Lotin tilida bo'ladi, bu esa dunyoning har qanday burchagida ishlovchi shifokorlar uchun umumiy tushunchalarni yaratadi.

Anatomik va fiziologik tizimlar

Anatomik tuzilmalar va fiziologik tizimlar nomlari, ko'plab biologik sohalar ham Lotin tilida nomlanadi. Masalan, Homo sapiens (inson), Musculus biceps brachii (biceps mushagi), Vena cava (kattakon tomir) kabi nomlar.

Tizimlar va organlar: Lotin tili orqali ichki organlar, mushaklar, qon tomirlar va boshqa tizimlar o'rtasidagi aloqalar aniq ifodalanadi.

Taxonomiya va ilmiy nomenklatura

Zoologiya va botanika kabi sohalarida ham, hayvonlar va o'simliklarning ilmiy nomlari Lotin tilida beriladi. Bu nomlar ikki qismlik tizimga asoslanadi: birinchi qismlar tur nomini, ikkinchi qismlar esa o'simlik yoki hayvonning turiga xos nomini bildiradi. Masalan, Rosa damascena (damask guli), Homo sapiens (inson).

Tibbiy ta'lim va ilmiy tadqiqotlar

Lotin tili tibbiyot talabalari va mutaxassislarining o'qish materiallarida, ilmiy tadqiqotlarda, tibbiy adabiyotlarda keng qo'llaniladi. Tibbiyotdagi ilmiy atamalar va tushunchalar, shuningdek, ilmiy ishlanmalarda Lotin tilida shakllanadi, bu esa yangi bilimlarni yanada tushunarli qilishga yordam beradi.

Ta'limda ahamiyat: Tibbiyotning asosiy fanlari, masalan, anatomiya, fiziologiya, farmakologiya kabi sohalarida Lotin tili o'rganishning muhim qismi hisoblanadi.

Lotin tili va tibbiy tarix

Lotin tilida yozilgan qadimiy ilmiy asarlar va tibbiyot kitoblari tibbiyot tarixini o'rganishda ham juda muhimdir.

Ko'plab mashhur olimlarning asarlari (masalan, Gippokrat, Galen, Vesalius) Lotin tilida yozilgan, va ular hozirgi kunda ham tibbiy fanlarning rivojlanishiga asos bo'lib xizmat qiladi.

Lotin tilining tibbiyotdagi ahamiyati juda kattadir, chunki u tibbiy terminologiyani asos sifatida ishlatiladi. Tibbiyot mutaxassislari, talabalar va ilmiy tadqiqotchilar uchun Lotin tili nafaqat aniq va tushunarli muloqotning vositasi, balki ilmiy merosni saqlash va yangi ilmiy kashfiyotlarni tasvirlashda muhim rol o'ynaydi. Lotin tilining kelajagi ilm-fan, tibbiyot, diniy va madaniy sohalarda davom etadi. U o'zining tarixiy va madaniy ahamiyatini yo'qotmagan holda, bilim va tadqiqotlarda muhim vosita sifatida ishlatiladi. Demak, lotin tili zamonaviy jamiyatda to'liq yo'qolmasdan, balki o'zining yangi shakllarida va sohalarda davom etadi.

REFERENCES

1. Lotin tili va tibbiy terminologiya (Toshkent Tibbiyot Akademiyasi tillar kafedrasida katta o'qituvchisi S.Sh.Rustamovna; M.A.Saydullayeva; R.M.Abdullayeva.)
2. Lotin tilining tibbiyot bilan aloqasi va madaniyati (2023. Shahnoza Esonovna Abrayeva; Mohichehra Umidjon qizi Tolibjonova.)
3. Xorijiy tillarning tibbiyotdagi muhim o'rni (2023. Patima Bokiyevena Tashxodjayeva; Gulbahor Toshtemirova)
4. O'zME. Birinchi jild. Toshkent 2000-yil.
5. www.ziyouz.com
6. Latin language and medical terminology (senior teacher of the Department of Languages of the Tashkent Medical Academy S.Sh.Rustamovna; M.A.Saydullayeva; R.M.Abdullayeva.)
7. The relationship and culture of Latin with medicine (2023. Shahnoza Esonovna Abrayeva; Mohichehra Umidjon qizi Tolibjonova.)
8. The important role of foreign languages in medicine (2023. Patima Bokiyevena Tashxodjayeva; Gulbahor Toshtemirova)
9. Латинский язык и медицинская терминология (Рустамовна С.Ш., старший преподаватель кафедры языка Ташкентской медицинской академии; Сайдуллаева М.А.; Абдуллаева Р.М.)
10. Связь и культура латинского языка с медициной (2023. Шахноза Эсоновна Абраева; Мохичехра Умиджон дочь Талибжонова.)
11. Важная роль иностранных языков в медицине (2023. Ташходжаева Патима Бокиевна; Гульбахор Тоштемирова)
12. Сам. Первый том. Ташкент 2000.